

RECENZÍÓK

KÖÖ ARTÚR

A multietnikus Muraköz Trianon után – egy kettős kötődésű ügyvéd emlékiratában
(Dr. Sebestyén Mátyás: *Abogy én láttam...*, szerk.: Rokolya Zoltán, záró tanulmány: Makkai Béla, Közjegyzői Akadémia Kiadó, Budapest, 2016, 86 p.)

Egy közszereplő életútján keresztül szembesülni a történelem zaklatott eseményeivel mindig érdekes, s még inkább, ha az adott életútnak a „java” a két világháború közötti időszakra esik. Ha a kor tanúja – egy etnikailag vegyes lakosságú régióban – maga sem tudja pontosan, melyik náció uralma alatt, milyen karakterű országban volna érdemes folytatni további életútját. Esetünkben ez az ember dr. Sebestyén Mátyás perlaki ügyvéd, aki annak ellenére, hogy jogi doktorátusát a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerezte, 1921-ben úgy döntött, visszatér szülőföldjére, a trianoni békediktátum szerint a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz csatolt Muraközbe. *Abogy én láttam...* című emlékiratában elfogultságoktól mentes képet kap az olvasó – többek között – a szerb–horvát együttélés „nehézségeiről”, a politikai korrupcióról s mindazokról a problémákról, melyeket Muraköz magyar lakossága járomként a nyakába kapott 1920-ban, és kénytelen volt viselni az új rendszerben.

Ilyen nehézségekkel kellett megküzdenie Dr. Sebestyénnek is, aki hazatérte után „csökevényes” horvátudása miatt „magyarórnak”, azaz magyarofilnek minősült, és nem számíthatott állami állásra. Ügyvédi írnokként helyezkedhetett el, és később Újvidéken különbözeti vizsgát kellett tennie ahhoz, hogy elismerjék magyar ügyvédi diplomáját. Mivel a terület „új urai” bizalmatlanok voltak vele szemben, annak a Horvát Köztársasági Parasztpártnak lett a tagja, amely mögött nemcsak Muraköz és Horvátország parasztsága sorakozott fel, de számos más régió föderatív és demokratikus politikai berendezkedést követelő hívei is, akik nem tudtak megbízhatni a hamisítatlan balkáni despotizmussal. Így lett az emlékiró a perlaki járás párttitkára. Hogy milyen volt a fiatal magyar ügyvéd helyzete – s maga az SHS (Szerb-Horvát-Szlovén Királyság) igazságszolgáltatása – az 1920-as években, az egy bosnyák származású csáktornyai ügyvédkollégája nyilatkozatából kiolvasható: „Testvér, ha Franetović-csal, dr. Svobodával állok szemközt, nekik van igazuk, ha azonban magyar zsidó ügyvédekkel állok szemben, úgy nekem van igazam, s így meg lehet élni.” (A két nevezett ügyvéd dalmáciai származású volt, ahogy a legtöbb bíró is, és politikai befolyásuk is nagy volt.) A Horvát Köztársasági Parasztpártot, mely megmérettette ugyan magát a választásokon, de a belgrádi parlament munkájában nem vett részt, az 1925-ös országos választások előtt a Pašić–Pribečević-kormánynak köszönhetően törvényen kívül helyezték, s tagjait sorra letartóztatták.

Erre a sorsa jutott a párt vezetője is, Stjepán Radić is. Dr. Sebestyén nem tudta, hogy mi vezette a börtönbe került Radić-ot arra, hogy az ellenzék vezéréként a belgrádi kormányban miniszterséget vállaljon, csalódása azonban sokakkal együtt arra ösztönözte, hogy kilépjen a pártból, s visszaadja tartományi képviselői mandátumát.

A világ minden tájára kivándorolt muraköziek jogi képviselőjének köszönhetően családi házat épített, igaz, magyarsága miatt minden eredményért kétszeresen meg kellett dolgoznia. Közben Radić-ot 1928-ban párttársaival együtt meggyilkolták a belgrádi közös parlamentben, 1929. január 6-ával pedig Sándor királydiktatúrája következett. A szerző az uralkodó ezen lépését bátor tettként értékeli, melyet elsősorban az elcsatolt vidékek magyar lakossága üdvözölhetett, s amely az e vidékek lakosságával szemben hódítóként viselkedő horvátok számára kedvezőtlen volt. Uralma azonban tisztavirág életű volt, ugyanis nem sokkal később a marseilles-i kikötőben a király merénylet áldozata lett.

Sándor király temetésének, valamint a temetés utáni jugoszláv politikai helyzet leírásából nemcsak az derül ki, hogy a szerző rokonszenvezett a királlyal, hanem az is, hogy egy idegen ország fennhatósága alá került magyar abban reménykedett, hogy az etnikailag vegyes Balkánon szebb jövőt hozhat, ha teret nyer egy népek egyenlőségén alapuló „jugoszláv identitás”. A harmincas évek végére azonban – a gazdasági válságnak is köszönhetően – felszínre törtek az első világháborút lezáró békediktátumok felelőtlenségéből fakadó problémák. A horvát nép inkább saját országot akart. Az újabb háború kitörésével lehetőség kínálkozott e cél beteljesülésére. A háború ugyan a horvátok lakta területek szinte egészének egyesítését hozta, ám német és olasz protektorátus alatt. 1941 tavaszán teljesült Sebestyén Mátyás vágya is, amikor a németek elfoglalták a Muravidéket, majd 1941. április 16-án átadták a magyar hadseregnek. A szerző a magyar honvédség bevonulását megelőzően úgy gondolta, nem volna baj, ha a „trianoni ország a háború végére halasztaná területi igényeinek érvényesítését, mert ezzel önmagát és sok más is megkímélne az esetleg bekövetkező tragédiától”, az események azonban másképpen alakultak, s ehhez a kusza helyzethez kellett igazodnia az ügyvédnek. Ismét a vidék meghatározó politikusává emelkedett, igaz a „megszállókkal” való együttműködésükért az usztasák akasztással fenyegették a perlaki magyarokat. A város lakosságának nemcsak szélsőségesek vegzálását kellett elszenvednie, de abban sem bízhatott, hogy a rátermetség dönt a pozíciók elnyerésében. A magyar hatóságok ugyanis a helyi értelmiség tanácsait nem fogadták meg, a lakosság igényeit nem vették figyelembe. Intézkedéseik nagy része mind a magyar, mind a nem magyar emberek számára visszatetszőek voltak: olyan idegen tisztviselőket küldtek a muraközi szolgálatba, akik csak magyarul tudtak, s akik próbálták megtorolni azoknak a viselkedését, akik 1918-ban a „jugoszláv felszabadítást” segítették elő. Felszámolták azt a kormánybiztosságot, amelyet egy évtized alatt a helyiek helyiek megszoktak, s az ott élő magyar szakemberek szerint is tökéletesen látta el feladatát. Visszacsatolták Muraközt Zala megyéhez, nem fordítva figyelmet arra,

hogy két évtized alatt az „idegen impérium” jogi rendje jócskán beidegződött a környék lakosságába.

Dr. Sebestyénre mint helyi tapasztalatokkal bíró politikusra és ügyvédre számítottak a magyar időkben. A járásbíróság élére állították. Hogy milyen eredménnyel, azt politikai riválisa, a Muraköz elcsatolásában is fontos szerepet játszó Juraj Lajtman elismerése is tükrözi, aki állítása szerint tévedett, amikor előítéletesen azt gondolta, hogy az általa képviselt délszláv ügyfelek az új rendben csak hátratéltre és jogtiprásra számíthatnak.

1941 végén Sebestyént Perlak közjegyzőjének nevezték ki, ami kevesebb jövedelmet, de több munkát jelentett, és még több irigységet. A közügyektől némileg eltávolodva is szomorúan tapasztalta, hogy míg a jugoszláv időkben a törvénysértőket letöltendő szabadságvesztéssel sújtottak, most csúszópénzekkel a bűnözők megválthatják a szabadságukat. Az impériumváltás után a magyar tisztviselőknek is nehézséget okozott – igaz erről nem tehetek –, hogy dühöngött a háború, és sokasodtak a lakosság megpróbáltatásai. A köznapi emberek pedig érzelmi csalódásból minden rosszat az új rezsimnek és tisztviselőinek tulajdonítottak. 1943–44 fordulóján a rosszkedvű társadalmat az ellenséges propaganda is bomlasztotta. Dr. Sebestyén véleménye az volt, hogy „mindezt azoknak köszönhattuk, akiket a trianoni ország küldött, akikben sem kellő tudás, sem élettapasztalat nem volt az elfoglalt posztokhoz, és sajnos igen sokszor hiányzott belőlük a szükséges erkölcsi erő is”. A partizántevékenység ekkor már számos ártatlan életet követelt, ami ránehezedett a közhangulatra a Muraközben. 1944 októberében szabályos pánikká fokozódott, amikor Horthy bejelentette a háborúból való kilépést, s az „ejtőernyősök” (így nevezték a kihelyezett magyar tisztviselőket) csomagolni és költözködni kezdtek. Szálasi hatalomra jutása azt eredményezte, hogy a helyi értelmiségnek még annyi beleszólása sem volt a közügyekbe, mint addig. Ennek ellenére – a gyűjtogatások és gyilkosságok megelőzése érdekében – megszerveződött a nemzetőrség, amely szavatolta a közbiztonságot. Ebben főszerepet játszott dr. Sebestyén Mátyás, akit azonban a Szálasi-kormány emberei, más muraköziekhez hasonlóan ágyútölteléknek kényszorosoztak. A közeledő front s a kommunisták fenyegetőzései ellenére az ügyvéd nem menekült el, ám egy nagykanizsai utazás alkalmával orosz hadifoglyok jövőről szőtt tervezgetéseit hallva mégis elhagyta szeretett szülőföldjét.

Az *Abogy én láttam...* című visszaemlékezés történelmi kontextusát, interetnikus és politikai viszonyainak összetettségét és lehetséges olvasatait Makkai Béla záró tanulmánya tárja fel és járja körül a történész szakavatottságával, miközben érzékeny képet alkot az emlékiró szakmai és politikai kötődéseiről, nemzeti azonosság-tudatának finom áthangolódásáról. A történész a politikai rezsimhez, szakmai lobbykhoz nem, de jogi-erkölcsi elvekhez mindenkor következetesen ragaszkodó ügyvéd megkérdőjelezhető döntései és tévedései mögött is érzékeli és hitelesen ábrázolja a (mély)lélektani vívódásokat és a megingathatatlan elvi helytállást. Délszláv és magyar ügyfelek tisztelete egyaránt övezte a kétlaki ügyvéd működést, aki hitt abban, hogy a jog az emberek kiegyensúlyozott életének kerete és garanciája,

származástól függetlenül, amit nem csorbíthatnak büntetlenül nacionalista hatalmi aspirációk vagy kicsinyes emberi szándékok. A „Történelmi gyepűvidék – etnikus átjárókkal” címen írt elemzés nemcsak az Osztrák–Magyar Monarchia és a frissen megalakult délszláv állam működéséről ad szakszerű eligazítást, de az emlékiró jellemfejlődésének és erkölcsi kötődéseinek ábrázolásával szemléletformáló megállapításokat is tesz. Nevezetesen, hogy a török kori millet-rendszer önkormányzati hagyományával és zadrugás-patriarchális szociológiai örökségével a délszláv népek elitjei nagyobb affinitást mutattak az átlagembert is boldogító társadalmi közeg kialakítására, mint az arisztokratikus hagyományú és dzsentriszemlélettel torzított magyar hivatalosság. A tanulmány külön értéke a plasztikus nyelvi megformáltság és az olykor drámai feszültséget teremtő, de a felold(oz)ással is szolgálni tudó ábrázoló-értelmező intellektus.

A könyv kitűnő példája annak, hogy egy fordulatokban bővelkedő korszakot és alig ismert mikrovilágot miként lehet érzékletesen, elkötelezetten, mégis elfogulatlanul bemutatni és „ismerőssé” tenni egy visszaemlékezés és egy „életszagú” szaktanulmány házasításával. Ennek az alig száz oldalas, bár nagy alakú és igen mutatós kiállítású kötetnek az elolvasása ezért nem okozhat csalódást a jogász és a történész szakma képviselőinek, de vélhetően a történelem iránt érdeklődő azon olvasóknak sem, akik számára nem közömbös a muraközi szórvány s a határon túli magyarság sorsa.